

PAPER DETAILS

TITLE: Çorum İli Iskilip İlçesi Geleneksel El Sanatlarına Genel Bir Bakış

AUTHORS: Begül ÖZKOCA,Hilal BOZKURT

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/275460>

ÇORUM İLİ İSKİLİP İLÇESİ GELENEKSEL EL SANATLARINA GENEL BİR BAKİŞ¹

*Begül ÖZKOCA**
*Hilal BOZKURT***

Özet

El sanatları bir toplumun beğenisi, yaşam biçimini ve kültürünü yansıtan öğelerdir. Bu öğeler kültürel etkileşimi sağlayarak geleneksel mirasımızın geçmişten günümüze aktarılmasını sağlamaktadır. Bir toplumu yansıtan özellikler bazen bir oyada bazen bir işlemede bazen ise bir dokumada hayat bulmuştur. Geleneksel bağlamda geçim kaynağı olarak süregelen el sanatları bazı yörelerimizde halen varlığını sürdürmektedir. Bu yörelerden biri de Çorum İli İskilip İlçesi'dir. İskilip, pek çok yöreye göre el sanatları açısından oldukça ayrı bir yere sahiptir. Yörenin el sanatları açısından zengin olması ve halkının da el sanatlarını kabul edip yaşatmaya çalışması da var olan el sanatlarının geliştirilmesine ve devam ettirilmesine katkıda bulunmaktadır. Sepetçilik, semercilik, ahşap oymacılığı, ayakkabıcılık, bakırcılık ve kalaycılık, hasır örücülüğü, yöresel kenefi bezi dokumacılığı gibi el sanatları ile uğraşan ustalar halen geçimlerini bu sanatlardan sağlamaktadırlar. Ayrıca İskilip'te bulunan Halk Eğitimi Merkezi de açmış olduğu kurslarla el sanatlarının sürdürülebilirliğine yardımcı olmaktadır.

Bu bildiride yörede halen varlığını sürdürmeye çalışan ve geçim kaynağı ya da süs eşyası olarak üretilen el sanatları tespit edilmiş ve el sanatlarının hammadde ve araç gereçleri ile üretim aşamaları incelenmiş, çalışmanın tüm aşamaları fotoğraf çekilerek belgelendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Çorum, İskilip, El Sanatları*

GİRİŞ

Anadolu'nun birçok İl, İlçe ve Köyünde varlığını sürdürmüş el sanatlarımız günümüze kadar birbirinden farklı ürün yelpazesi ile karşımıza çıkmaktadır. Kimi yerde bakırcılık kimi yerde dokumacılık kimi yerde ise ahşap oymacılığının ön plana çıktığı değerlerimiz halen çeşitli ürünlerle varlığını sürdürmektedir. El sanatları açısından oldukça zengin olan ilçelerimizden biride İskilip'dir.

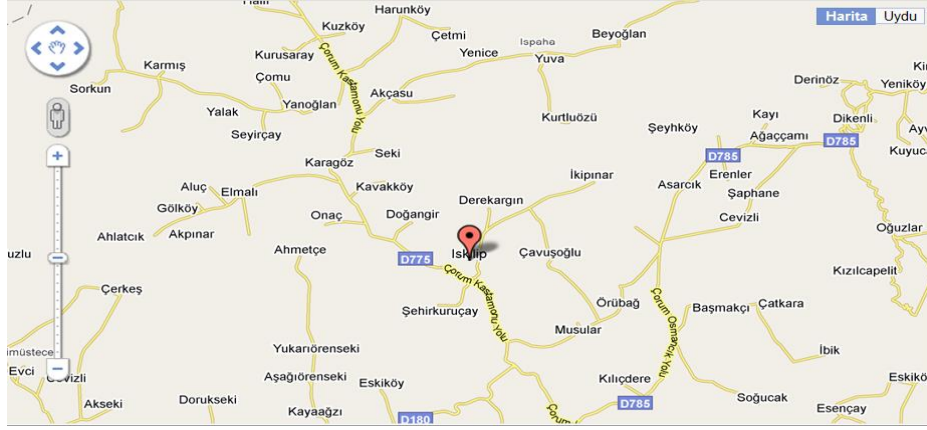
¹ Bu makale 15-18 Kasım 2012 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Yöresel Ürünler Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

* Öğr. Gör., Hitit Üniversitesi İskilip Meslek Yüksekokulu, kayragoktug@hotmail.com

** Öğr. Gör., Hitit Üniversitesi İskilip Meslek Yüksekokulu, hilal_bozkurt@yahoo.com

İskilip ilçesinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Eski çağda İskilip, M.Ö. 900-700’lerde “Paflagonya” adı verilen bir bölgenin ismi olarak anılmaktadır. Homeros’un İlyada Destanı’nda geçen ve Eski Yunancada “Askilepiyon” yani “Sağlık Tanrısı” anlamına gelen İskilip, ünlü gezginlerin ziyaret ettiği bir bölge olarak bilinmektedir. İskilip, M.S. 176’da Roma İmparatorluğu’nun sınırları içerisinde kalmış, Selçukluların Anadolu’yu almalarıyla Selçukluların ve daha sonra Osmanlıların hâkimiyetine girmiştir (Kayabaşı, Bozkurt, 2011:1).

İlçe, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgesi’nin ayrıldığı sınıra yakın, doğusunda Çorum ili ve Oğuzlar ilçesi, batısında Bayat ilçesi ve Kastamonu’nun Tosya ve Uğurludağ ilçeleri, kuzeyinde Kargı ve Osmancık ilçeleriyle çevrilidir. Yüzölçümü 1187 km, rakım 750 metredir. İç Anadolu Bölgesi’nin kara iklimiyle Karadeniz Bölgesi’nin arasında geçit bir iklime sahiptir (Kayabaşı, Bozkurt, 2011:2).

Şekil 1: İskilip ilçe haritası

İlçe merkezi ve köylerinde yapılan araştırmada geçmiş de oldukça yaygın olan el sanatları günümüzde yerini tarım ve hayvancılığa bırakmış sadece birkaç ustanın bu sanatları yaşatma gayreti ile sınırlı kalmıştır. İlçe merkezinde ve köylerinde el sanatları geçmiş yıllardaki kadar fazla yapılmamaktadır. Günümüzde ilçe merkezinde el sanatlarının yapılıp satışı sunulduğu “arasta” diye tabir edilen tarihi mekân da sepet örücülüğü, semercilik, ayakkabıcılık, demircilik, bakırcılık ve ahşap oymacılığı halen az sayıda usta ile varlığını sürdürme gayreti içerisinde. Daha önceleri yapılan ama günümüzde yapılmayan kenefi bezi dokumacılığı ise sadece Meslek Yüksek Okulundaki iki adet tezgâhla Yöresel El Sanatları dersi kapsamında yaşatılmaya çalışılmaktadır. Fakat urgancılık, çember dokuma, hasır dokuma, kamıştan sedir yastığı artık yapılmamakta, daha önceleri çocuklara yönelik yapılmış olan beşik, tokmaklı kağı, gındırcak, yürüteç, pıt pıt tahtası gibi oyuncaklar ise birer süs eşyası olarak çok az sayıda üretilmektedir.

Günümüzde İskilip ilçe merkezinde ve bazı köylerinde halen yapılan bitkisel örücülük, semercilik, ahşap oymacılığı, ayakkabıcılık, bakırcılık, kalaycılık ve kenefi bezi dokumacılığının bu çalışmada yapım aşamaları, kullanılan araç ve gereçleri ve ürün çeşitleri araştırma kapsamına alınmıştır.

1. AĞAÇ İŞLERİ VE BİTKİSEL ÖRÜCÜLÜK

Bitkisel örücülük, doğada kendiliğinden yetişen ya da kültüre alınmış bazı bitkilerin saplarını, yapraklarını, ince dallarını ya olduğu gibi ya da yararak ince şeritler haline getirdikten sonra çeşitli şekillerde örme ve değerlendirme işlemidir (Kayabaşı, 2002).

İskilip ilçesinde bitkisel örücülükte ve ağaç işlerinde kullanılan araç ve gereçler ise çekme tezgâhı, çubuk yarma ve öz alma tezgâhı, balta, ıskı, testereler, keser, yay, törpü, bizler, bıçaklar, rende ve pulanya, makas, çekiç, penseler, eğdi, basit el matkapları, ıskarpelalar, çeşitli vida ve çiviler, örs, menteşe, vernik, tutkal ve boya gibi araç ve gereçlerin kullanıldığı bu alanda üretim yapanlardan alınan bilgiler doğrultusunda belirlenmiştir.

Fotoğraf 1: Kullanılan araç ve gereçler (Bozkurt, 2011)

Bitkisel örücülük ve ağaç işleri olarak üretilen ürünleri şu şekilde gruplayabiliriz; günlük kullanım eşyası olarak kaşık, kepçe, yastec, oklava, bardak, sofralık, ekmek sepeti, çerezlik, çamaşırılık, gazetelik, peçetelik vb. gibi çocuklara yönelik olarak yapılan çeşitli oyuncaklar. Tarımsal ürünlerin hasadı, taşınması ambalajlanması ve saklanması için küfeler ya da hey denilen büyük sepetler olarak sıralayabiliriz.

Fotoğraf 2: Kaşık, Ekmek Tahtası, Baston, Sini Ayağı, Beşik, Tokmaklı Kanı, Yürüteç ve Sepet (Bozkurt, 2011)

2. SEMERCİLİK

At, eşek, katır, deve gibi yük taşıyan hayvanların sırtına konan, hem hayvanların üzerine binmeye yarayan hem de yük taşımaya yardımcı olan araca "semer"; semer yapan ustaya ise "semerci" denmektedir (Kayabaşı, Bozkurt 2011:2).

İskilip’de Sallilerbaşı çarşısındaki arastalarda semercilikle uğraşan Hüseyin Kaygusuz, Recep Semerci ve Hasan Köle adlı ustalardan alınan bilgiler sonucu semer yapımında iskelet, kamyş, deri, kaş, göcek, bez, tehliz, kindap, makas ve bıçak, demir halkalar ve kulplar, kepe (kepene), kerpeten, testere, keser, törpü, bizler, keski, ağaç tokmak gibi araç ve gereçlerin kullanıldığı bilgilerine ulaşılmıştır.

Fotoğraf 3: Dallar, Kaş, Göcek, Kamyş Ve Makaslar (Bozkurt, 2011)

Semerin yapım aşamasında ise; iskelet kısmını oluşturmak için meşe ya da kayın ağacından kesilen dallar ya da söğüt ve çınar ağacı kullanıldığı, kaş kısmında yay şeklinde iki ayrı parçanın birleştirilmesi ile önünde ve arkasında kullanıldığı, hayvanın sırtına değen iki kanatlı çuvalın içini doldurmak için saz ya da kamış bir yüzüne dehliz diğer yüzüne Amerikan bezi dikildiği, semerin yastık kısmının ise deri ile kaplandığı, ayrıca kaş kısmının tam ortasına yükü bağlamak amacı ile yuvarlak demirlerin yani göceklerin eklendiği, dikmek için kındap kullanıldığı bilgilerine varılmıştır.

Fotoğraf 4: Semer (Bozkurt 2011)

3. AHŞAP OYMACILIĞI

Abanoz, ceviz, elma, armut, sedir, gül ağacı, çam v.b. gibi ağaçlar üzerine oyma, kakma, boyama, çatma, (kündekari) ve çakma (kafesi işi) gibi (Öney 1978:121) tekniklerle bezenmiş ahşap örneklerinin tümüne ahşap oymacılığı denir.

İskilip’de ahşap oymacılık merkezde halk eğitim merkezindeki ustalar tarafından yapılırken Soğucak köyünde ise Eryaz ailesi tarafından üç kuşak olarak sürdürülmektedir.

Ahşap oymacılığında seçilen ürüne göre araç gereçleri çeşitlilik göstermektedir. Keskiler, oyma araçları, kalıplar, pense, çekiç, torna tezgâhı, hızar makinesi, desen çizmek için kâğıt, kalem, silgi, basit el matkapları, iskarpelalar, çeşitli vida ve çiviler, örs, menteşe, vernik, tutkal ve boya gibi araç ve gereçlerin kullanıldığı bu alanda üretim yapanlardan alınan bilgiler doğrultusunda belirlenmiştir

Fotoğraf 5: Oyma Araçları, Kalıplar (Bozkurt, 2011)

Yapılacak ürüne göre uygun ağaç seçildikten sonra torna tezgâhında yardımcı el aletleri ile biçimlendirilir daha sonra üzerine uygun desen çizilir. Yapılacak olan tekniğe uygun kullanılacak araç gereç hazırlanır desenler kakma çatma ve çakma tekniklerine göre oyulur. İlave süsleme yapılacaksa sedef v.b. yardımcı elemanlarla ürünün görünüşü zenginleştirilir. En son olarak verniklenir kurumaya bırakılır.

Bu alanda çalışmalar yapan ustaların tarafından oda takımları, rahle, kapı, bardak, ayna, masa, sandalye, beşik, sandık, kutu, mumluk ve havan gibi ürünler üretilmektedir.

Fotoğraf 6: İlçe Ve Köylerinde Yapılan Ürünlerden Örnekler (Bozkurt, 2011)

4. DERİCİLİK

Çeşitli hayvanların derisi kullanılarak yapılan işler deri işleri altında toplayabiliriz. bu alanda hayvanlardan temin edilen deri çeşitli işlemlerden geçirilerek yani tabakalanmaktadır. Yüzülen postun üzerinden et parçalarının tamimiyle temizlenme işleminden sonra yıkama yapılır ve derinin tüylü kısmı kepeklenir ve rulo yapılarak sarılır bir müddet bekletilir. Tüyler zamanla dökülür (yaklaşık 2-3 ay içinde). Tüyleri dökülen deri kirece yatırılır ve gerilir kurutulmaya bırakılır. Kuruyan derinin yüzeyindeki kireç cam kullanılarak kazınır ve işlenecek hale gelir. Yapılacak ürüne göre parçalara ayrılır ve hazır hale getirilir.

İskilip İlçesinde bu işlemlerin yapıldığı tabakhanenin varlığından ve bir zamanlar ayakkabı yapımı ve semer yapımı için derilerini kendilerinin işlediği bilgilerine ayakkabı yapımı ile uğraşan ustalardan öğrendik. Merkezde ve ilçe dışında ayakkabı yapımı üzerine çalışan Halk Eğitim Merkezi ve Kavsan ayakkabı fabrikası (Greyder) oldukça geniş ürün yelpazesi ile ithalat ve ihracat yapmaktadırlar. Bu iş kolu ile ilçeye oldukça katkıda bulunmaktadır. Halk eğitim merkezinde 14 usta ve 108 adet bu alanda yetiştirilen kursiyerler mevcuttur. Diğer bir üretim merkezi ve marka haline gelen Greyder’de ise ilçeden temin edilen 500’e yakın işçi çalışmakta çeşitli illerde satış mağazaları bulunmaktadır. Oldukça tanınmış bir marka olan Greyder İsmail Kavlu’nun 1956 yılında kendi işini kurmasıyla ve emeğiyle bu günün başarısını yakalamıştır.

Bu her iki merkezde de oldukça gelişmiş sistemlerin kullanıldığı, en iyi malzemenin seçildiği ve günün modasının yakından takip edildiği üretilen ürünlerden açıkça görülmektedir. Üretim aşamaları incelendiğinde öncelikle kalıbın seçimi, numarasının belirlenmesi, kalıba göre derinin kesimi ve temizliği (traşlama) bombesinin yapıştırılması, astar ile derinin birleştirilmesi, şekillendirilmek istenen derinin yumuşatılması, ağız kısmı yapımı, arka kısmı plato dikimi, çekim be buharlama işlemi, ön kısmının kalıplanması, alt taban kısmına lateksle yapıştırma işlemi, derinin tabana tutturulması için çakılan çivilerin sökülmesi, taban kısmının ilaçlanması son olarak da istenilen renge boyanması işlemlerini sıralayabiliriz.

Fotoğraf 7: Ayakkabı Yapım Aşamaları (Bozkurt, 2011)

Günümüzde ilçe merkezinde Arastalar çarşısında küçük dükkânlar da mes üretimi ve sipariş ile ayakkabı üretimi az da olsa halen devam etmektedir.

5. BAKIRCILIK VE KALAYCILIK

Ürün oluşturmak için gereç olarak bakır kullanılan işler bakırcılık mesleği altında kümelenmektedir. (Barışta,2005: 270). Bu alanda üretilen malzemelerin oldukça çeşitli olduğunu söyleyebiliriz, tabak, tepsi, sahan, helke, ibrik, tava, tencere, güğüm, kevgir, mangal gibi çeşitlilik göstermektedir.

Bakır işlerinin genellikle hazır alınan bakır levhalar işliğin tabanına monte edilmiş, bir dikişten oluşmuş ağaçtan yapılmış, yer yer oyukları bulunan tezgâhlarda biçimlendirilmektedir. Farklı boyutlarda bu tezgâhlarda oyukların içine değişik nitelikte örsler yerleştirilmektedir. Her kab biçimi için farklı örs kullanılmaktadır (Barışta,2005: 273-275).

Kalay işleri ise; bakır ile bağlantılı olarak yapılan bir iş koludur. Bakırdan üretilmiş bir ürünün yüzeyine kül renginde ve yumuşak yapıda olan kalayla bir nevi lehim işlemi olarak tanımlana bilir. Bu ilçede kalaycılık günümüzde eski önemini yitirmiştir sadece bir usta kalmıştır. İskilip’in tek kalaycısı Bahaddin Okumuş’un çabalarıyla günümüzde varlığını sürdürmektedir.

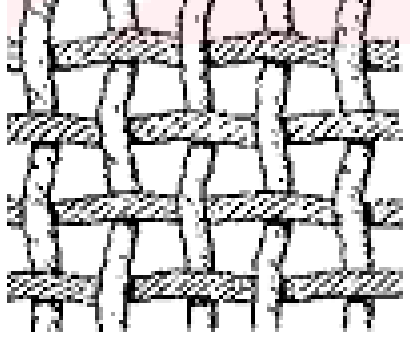

Fotoğraf 8: İlçede Yapılan Bakır Ürünler (Bozkurt, 2011)

6. KENEFİ BEZİ DOKUMACILIĞI

Dokumacılık, günlük ihtiyaçları karşılamak amacı ile insan gücü ile çalışan tezgâhlarda el emeğine dayalı üretimi yapılan bir dokuma işlemi olarak tanımlayabiliriz. Bu alanda yünlü dokumalar içerisinde halı, kilim, torba, heybe, çuval, kuşak vb. pamuklu dokumalar olarak çarşaf, peşkir, kenefi bezi, uçkur, örtü vb. örnekleri saymak mümkündür. Yöreden yöreye desen, kullanılan tezgâh, boyutları, isimleri değişiklik göstermektedir.

Bu dokuma türlerine örnek olarak İskilip kadınlarının bir nevi başörtüsü olarak kullandığı kenefi bezi günümüzde dokunmamaktadır. Desensiz, ara ara kalınlı inceli ipek de kullanılarak, bezayağı dokuma tekniği ile mekikli tezgâhlarda yapılan kenar temizleme tekniğinde genellikle saçaklı örnekleri olan kenefi bezi oldukça sade bir görünüme sahiptir. Bu dokuma türü İki ayrı parça halinde dokunup sonradan birbirine dikilerek birleştirilir.

Şekil 2: Bezayağı Örgüsü

Fotoğraf 9: Kenefi Bezi (Bozkurt, 2011)

Kenefi bezi dokumacılığında mekikli dokuma tezgâhı, pamuk iplik, ipek, çözgü dolabı, peçe, mezura, makas, mekik gibi malzemeler kullanılmaktadır. Ebatları belirlenen bezin iplik seçimi yapılır ve çözgü dolabında çözgü çözülerek hazır hale getirilir. Hazırlanan çözgü, tezgâha aktarılır ve mekiğe kullanılacak bobin yerleştirilir. Yedekte bulunan mekiğe de yedek olarak, iplikler bobinlere sarılır hazır bekletilir. Çözgü ipleri gücü tellerine bir önden bir arkadan olacak şekilde geçirilir. Tezgâhın üzerinden geçirilerek dokuyucunun oturacağı yere arkadan indirilerek sabitlenir. Dokumaya hazır hale getirilen çözgü belirlenen ebada göre iki tane dokunur ve tezgâhtan çıkartılır. Kenar temizleme işlemi yapıldıktan sonra iki ayrı parça ortadan birbirine dikilir.

Fotoğraf 10: Çözgün çözülmesi Ve Tezgâha Aktarma İşlemi (Bozkurt, 2011)

Bu dokuma çeşidinin günümüzde dokunmadığı sandıklarda saklandığı çok az insanın amacına uygun olarak soğuk havalarda başörtüsünün üzerine örtterek kullanıldığı söylenebilir.

SONUÇ

Her geçen gün yok olan ve sadece birkaç usta ile varlığını sürdürmeye çalışan el sanatlarımız İskilip ilçesinde de oldukça azalmış yerini fabrikasyon ve daha ucuz ürünlere bırakmıştır. Yörede birkaç tane kalan ustalarımızdan aldığımız bilgilere göre çırak bulma sıkıntısı, elde edilen ürünlerin satışında pazarlama sıkıntısı, talebin azalması ve hammadde azlığı gibi nedenlerden dolayı yok olan el sanatlarımızın açılan kursların, üniversitelerin ve sergilerin önemini vurgulamaktadırlar.

Bundan elli yıl öncesine kadar sepetçilik, semercilik, ahşap oymacılığı, ayakkabıcılık, bakırcılık ve kalaycılık, hasır örücülüğü, yöresel kenefi bezi dokumacılığı, urgancılık, dericilik, çember dokuma, hasır dokuma, kamıştan sedir yastığı artık yapılmakta iken sadece şimdilerde ise birkaç usta ile sınırlı kaldığı bir gerçektir.

KAYNAKÇA

BARIŞTA,Örcün, Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005: 270-275

KAYABAŞI, Nuran, BOZKURT, Hilal. “Günümüzde İskilip İlçesinde Yapılan Bitkisel Örucülük Ve Ağaç İşleri”,16. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu, Makedonya, 2011 s.1,2

KAYABAŞI, Nuran, BOZKURT, Hilal. “Çorum İli İskilip İlçesindeki Semerciler” Avrupa’ya Türk Göçünün 50. Yılında Avusturya İlişkileri Sempozyumu Ve Türk Sanatları Sergisi, 24-28 Ekim Avusturya, 2011 s.2

KAYABAŞI, N. 2002. İskilip İlçesi’nde Yapılan Ağaç İşleri ve Bitkisel Örucülük. Ekin Dergisi: 6, s.22

ÖNEY, Gönül, ERGİNSOY Ülker, “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme Ve El Sanatları” Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sanat Dizisi 33, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1978 S.121